

Examensarbete i Barndom och lärande
15 högskolepoäng, grundnivå

”Vi brukar leka nåt annat som dom tycker
är tråkigt”

En studie om inkludering och exkludering i den fria leken

”We usually play something else that they find boring”

A study about inclusion and exclusion in the free play

Jessica Hansen
Yvonna Weimer

Förord

Tack till alla som ställt upp och stöttat oss genom denna intensiva tid då vi har skrivit vårt examensarbete.

Tack till våra familjer och ett speciellt tack till våra barn som har orkat med oss och gett oss inspiration att fortsätta kämpa.

Vi vill även tacka vår handledare Fanny Jonsdottir för vägledningen vi har fått och för att hon har stått ut med vår envishet genom detta arbete.

Ett stort tack till alla som ställde upp och medverkade i studien, barn och pedagoger. Utan er hade det aldrig gått.

Den största tacken måste vi ändå ge till oss själva som har orkat med varandra och pushat varandra i de jobbiga stunderna. Dagarna varvades mellan skrattanfall, effektivt skrivande och överanalyserande som slutligen resulterade till ett färdigt arbete. Förutom transkriberingen av intervjuerna har vi diskuterat, analyserat och formulerat all text tillsammans. Dagarna avslutades oftast med ”Vi kommer aldrig hinna” och ”Äsch vi är snart färdiga”.

Sist men inte minst är vi glada att hunden Nala tvingade ut oss så vi emellanåt fick frisk luft och rensa tankarna så vi orkade fullfölja vår studie.

Abstract

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra. Vi vill synliggöra barnens berättelser kring inkludering och exkludering i deras kamratkultur då vi upplever att det saknas kunskap inom ämnet för att pedagogerna ska kunna förhålla sig till barns handlande i olika leksituationer.

Studien utgår från Corsaros (2015) teori inom den nya barndomssociologin där barn betraktas som aktörer och skapare av sin sociala värld. Studien har en kvalitativ ansats där empirin består av två olika typer av intervjuer med barn och pedagoger.

Studiens resultat visar att barnen har olika strategier både för att komma med i en pågående lek och för att exkludera andra barn från sin pågående lek. Av barnens berättelser framkommer det att de använder sig främst av verbala strategier både vid tillträde och vid exkludering. I resultatet framgår några av barnens normer som finns i deras kamratkultur till exempel att den som bestämt leken är den som avgör vem som får vara med. Slutligen visas även en konflikt mellan barnens normer och pedagogernas förhållningssätt då det uppstår en krock mellan att ta hänsyn till barnens normer och pedagogernas ansvar att ingen ska vara utanför. För att pedagoger ska kunna förstå kamratkulturen i verksamheten på förskolan behövs kunskap om barnens normer och lekstrategier.

Nyckelord: barns perspektiv, exkludering, exkluderingsstrategi, fri lek, inkludering, kamratkultur, normer, tillträdesstrategi, tolkande reproduktion

Innehållsförteckning

Förord	2
Abstract	3
1. Inledning.....	7
1.2 Syfte och frågeställning.....	8
2. Tidigare forskning.....	9
3. Teoretiska perspektiv och begrepp.....	13
3.1 Kamratkultur (Peer culture)	13
3.2 Tolkande reproduktion (Interpretive reproduktion).....	13
3.3 Exkluderingsstrategier (Restistance strategies)	14
3.4 Tillträdesstrategier (Access strategies)	16
3.5 Normer	17
4. Metod.....	18
4.1 Intervjuteknik	18
4.2 Forskningsetiska överväganden	19
4.3 Urval	20
4.4 Genomförande	21
4.5 Analysmetod	22
5. Resultat och analys.....	24
5.1 Inkludering och exkludering i barns lek.....	24
5.2 Normer ur olika perspektiv	28
5.2.1 Pedagogernas normer	28
5.2.2 Barnens normer i den egna leken	29
5.2.3 Analys om pedagogernas och barnens normer	31
5.3 Sammanfattning av resultat.....	32
6. Diskussion.....	34
6.1 Resultatdiskussion.....	34
6.2 Metoddiskussion	36
6.3 Slutsats och fortsatt forskning	37
Referenser	38
Bilaga 1	40
Bilaga 2	42
Bilaga 3	43

1. Inledning

Förskolan kan ses som en plats där barn lever sin vardag och är skapare av en gemensam kamratkultur samtidigt som det är en plats som vuxna styr över (Halldén 2007). I förskolan är leken en stor del av verksamheten där barn samspekar med sina kamrater och normer skapas. Med normer menar vi de oskrivna regler som visar sig i en social gemenskap som i detta sammanhang avgör hur barnen och pedagogerna tycker och agerar i olika situationer.

Intresset för denna studie startade med att vi i en tidigare kurs fick upp ögonen för Corsaros (2015) teorier om barns skapande av sin kamratkultur och att barn har strategier både för att bli inkluderade i en pågående lek och för att exkludera andra barn från en pågående lek. Vid samtal med andra pedagoger märktes det att de saknade kunskap inom detta område. Har pedagoger inte kunskap om barns egen kamratkultur med tillhörande normer hur ska de då förstå barns handlande i olika leksituationer?

Som pedagoger har vi erfarenheter av att det upplevs som en konflikt när barn förhandlar om vem som ska få vara med i leken. Pedagoger är en del av barns relationsskapande då de har ett uppdrag att förhålla sig till där de till exempel ska "stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra" (Läroplan för förskolan Lpfö 98 2016, s. 9). Här har pedagogers normer en stor betydelse i hur de tolkar förskolans uppdrag och agerar när barn exkluderas från leken.

Tidigare forskning kring barns tillträdes- och exkluderingsstrategier visar få studier där det forskats i hur barn själva berättar att de agerar i situationer kring inkludering och exkludering i den fria leken. I denna studie får barnen ge sitt perspektiv kring inkludering och exkludering i den fria leken vilket kan bidra till en ökad förståelse för barns agerande i sin kamratkultur.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra.

- Hur berättar barn att de agerar kring inkludering i den fria leken på förskolan och vilka tillträdesstrategier kan utläsas?
- Hur berättar barn att de agerar kring exkludering i den fria leken på förskolan och vilka exkluderingsstrategier kan utläsas?
- Hur kommer pedagogernas och barnens normer kring inkludering och exkludering i den fria leken till uttryck?

2. Tidigare forskning

Vi har fördjupat oss i tidigare forskning om hur barn exkluderar och inkluderar varandra i leken på förskolan. Det finns många studier gjorda inom området och William Corsaro är en återkommande forskare som nämns i många andra studier inom ämnet. Nedan beskrivs några av de studier och resultat som är väsentliga för denna studie.

William Corsaro (1979) har i en studie forskat om hur barn tar sig in i en pågående lek och vilka tillträdesstrategier de använder sig av. Han ansåg att studien var viktig för att förstå barnens värld utifrån deras egna villkor. Studien är gjord i två grupper på en förskola och han har använt sig av både filmning och deltagande observationer. Resultatet visar de 15 tillträdesstrategier som beskrivs i kommande kapitel. Studien visar att den mest använda tillträdesstrategi, Non verbal entry användes i 34,3% av barnens försök till tillträde och enligt Corsaro är de flesta tillträdesstrategier icke verbala. I endast 3,9 % av fallen använde barnen sig av strategin, Request for access där barnen direkt frågar om de får vara med och leka. Studien visar också att barnen får oftare negativ respons än positiv när de försöker få tillträde till lek. I 65,7% lyckades de inte ta sig in i leken mot då 34,3% där de fick positiv respons. När barnen fick negativ respons på sin inledande strategi gav de oftast inte upp utan använde sig av en ny strategi.

I sin licentiatavhandling har Britt Tellgren (2004) utforskat kamratinteraktioner hos små barn i deras lek och samtal i förskolans miljö. Hon har studerat vilka strategier barn använder för att få tillträde till lek, hur de gör när de utesluter varandra från lek och hur de blir uteslutna ur en kamratgrupp. En av Tellgrens utgångspunkter är att förskolan är en meningsskapande miljö för barns samspel och hon har valt att studera interaktionen i kamratgruppen ur ett interaktionistiskt och sociokulturellt perspektiv. Under fem månader gjordes fältanteckningar, deltagande observationer, samtal och videoinspelningar med barn och pedagoger på en treavdelnings förskola. Resultatet av Tellgrens studie visar att den strategin som barnen oftast använde sig av var den så kallade icke verbala entrén. Denna strategi var också den som resulterade i flest tillträden till lek. Fler av Corsaros (1979) tillträdesstrategier identifierades och barnen använde ofta många av dessa både i kombination med varandra och efter varandra vid misslyckande till tillträde. Strategin att fråga om tillträde var i Tellgrens studie också en vanligt förekommande strategi, dock

ledde denna strategi aldrig till att barnet direkt fick tillträde till leken om de inte kombinerade den med andra strategier. När det gäller uteslutning från lek visar Tellgrens resultat att barnen hade många komplexa strategier för att skydda sin gemenskap i leken och de flesta uteslutningarna skedde i den pågående leken. Även om ett barn fått tillträde till leken kunde det exkluderas genom att till exempel få en roll i leken där barnet lämnades ensamt i rummet för att de andra ska ut och resa. Då denna typ uteslutningsstrategier nyproduceras och anpassas efter sammanhanget anser Tellgren att de är svårare att identifiera än tillträdesstrategierna. Studien visar också en grupp på två barn vars höga status i gruppen gjorde att dessa två inte hade lika svårt för att få tillträde till lek, medan andra fick kämpa hårdare för att få tillträde till dessa barns lek.

I en annan studie gjord av William Corsaro (1981) syftar en del av forskningen till förskolebarns uppfattningar om exkludering i leken och vilka strategier som tillämpas. Den etnografiska studien har gjorts på en förskola där Corsaro till en början observerade från en dold observationsplats för att sedan övergå till en deltagande observation. Efter en period på fyra månader introducerades barnen för en videokamera. Barnens kamratinteraktion filmades två gånger i veckan och övriga dagar fortlöpte med deltagande observationer och anteckningar. I resultatet har Corsaro kommit fram till att barn är medvetna om att deras lek är sårbar, att det är svårt att bli insläppt i en pågående lek och att det är störande i leken när någon utomstående ansluter sig till den pågående leken. Han menar att det uppstår en konflikt då barn vill komma med i gemenskapen samtidigt som barn vill skydda sin pågående lek från inkräktare. I studien framgår fem olika strategier barnen använde sig av för att exkludera kamrater från pågående lek. Dessa strategier presenteras i kommande kapitel. I 46,8% av Corsaros observationer använde sig barnen av en exkluderingsstrategi där de hänvisade till äganderätt av artefakter eller lekutrymme.

Suzanne Marie Fanger, Leslie Ann Frankel och Nancy Hazen (2012) har gjort en studie för att få en djupare förståelse för små barns exkludering av sina kamrater. Deras studie tar även upp kön och social status i förhållande till exkludering. De har studerat 42 barn i åldrarna 4-6 år i en förskola i USA och har observerat och spelat in dialoger med trådlösa mikrofoner i den fria leken utomhus. Barnen hade blivit informerade om att de vuxna som bar västar och ryggsäckar hade inspelningsutrustning och att de var intresserade av att lära sig vad barn tycker om att leka. De interagerade inte med barnen utan barnen fick

leka fritt. Resultatet visar att kamratexkludering sker regelbundet i leken men sällan genom en negativ handling. Trots att barnens motivering till varför de exkluderar sina kamrater inte framgår så tror de att det är högst osannolikt att de observerade barnen exkluderar för att skada. De har sett i sitt resultat att dominanta och mindre avvisade pojkar exkluderar oftare sina kamrater än andra barn. Dock är det de flickor som vid fler tillfällen nekas tillträde till lek som är de som exkluderar sina kamrater mer frekvent än andra barn. Resultatet visar åtta exkluderingsstrategier som förklaras i nästkommande kapitel. Resultatet visar vidare att i de gjorda observationerna använde sig barnen vid flest tillfällen av en exkluderingsstrategi där de tydligt exkluderade genom att till exempel säga till kamraten att gå iväg för att de inte är vänner. De barn som var mer socialt accepterade använde sig oftast av ignorering som strategi för att exkludera.

Annica Löfdahl (2007) har gjort studier för att förstå hur barn handskas med och konstruerar innehållet i deras kamratkultur. Hon har bland annat studerat hur barn tolkar sin omgivning och hur de skapar sina egna regler och normer i deras egen kamratkultur på förskolan. Studierna är gjorda på olika förskolor i Sverige med barn i åldrarna 3-6 år. Det empiriska materialet består av observationer i form av fältanteckningar, videoinspelningar samt formella och informella samtal med barn och lärare. Löfdahl vill visa att barns agerande i leken inte alltid är positiv. Små barn använder sig av leken för att exkludera sina kamrater och får ett barn delta i leken är det ofta på andras villkor. Resultatet visar att barnen i studien har vissa värden och attityder som är tillåtna i deras kamratkultur till exempel att yngre barn är mindre värda och den som är äldst har rätt till att bestämma. Barn använder sig av strategier som gynnar deras tillträde till lek, och detta avgörs efter vilka värden och attityder som barnen anser viktigast i kamratkulturen. De använder sig även av dessa värden och attityder, till exempel ålder och kön, när de inte vill släppa in andra barn i sin gemenskap. Löfdahl har sett att speciellt äldre flickor inte ger pojkar och yngre flickor tillträde till lek på lika villkor. Dessa barn tilldelas en roll som ofödd, allvarligt sjuk, bortrest vilket resulterar i att de får lite eller inget handlingsutrymme i leken.

Marie-Louise Hjorth (1996) har i sin studie bland annat fördjupat sig i barns uppfattningar om lek och tolkat barnens uppfattningar om den vuxnes förhållningssätt till leken. Hon menar att genom intervjuer kan barns tankar synliggöras genom deras egna berättelser. I sin studie har hon först observerat en leksituation, tagit ett foto på leksituationen som

sedan är med i intervjun med barnet om den specifika leksituationen. Under två tillfällen med två års mellanrum har empiri samlats in från två avdelningar på en förskola i Malmö. Barnen var mellan 5-7 år. En del av hennes resultat visar att barnen på de två avdelningarna hade två olika lekmönster. På den ena avdelningen var leken öppen och alla som ville fick vara med och var delaktiga i leken på lika villkor. På den andra avdelningen var det ett slutet lekmönster där flickor och pojkar lekte var för sig, där flickorna bestämde tillsammans i sin lek och pojkarna hade rangordning i leken där den som var ledare bestämde över roller. Ur barnens berättelser kan Hjorth tyda att barnens lekkompetens har betydelse för både status i gruppen och hur lätt de har för att bli accepterade i barnens lekar. I samtalen med barnen har det kommit fram att barnen tyckte att de vuxna inte var medvetna om deras lek och att de därför kunde avbryta leken, ta bort önskade barn ur leken och ibland tvinga in barn med leksvårigheter som störde leken. De vuxna agerade därmed efter sina egna normer då de inte kände till barnens egna regler inom barngruppen.

Den tidigare forskningen om tillträdesstrategier, exkluderingsstrategier samt kamratkulturer som ovan är presenterad blir relevant i denna studies resultatdiskussion där vår studies resultat ställs i förhållande till tidigare studier. De olika metodvalen blir även väsentliga att ta med för att kunna diskutera eventuella skillnader i resultaten.

3. Teoretiska perspektiv och begrepp

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra. Studien utgår ifrån William Corsaros (2015) teori inom den nya barndomssociologin där barn betraktas som aktörer och skapare av sin sociala värld. Han menar att barn bidrar aktivt till sin egen utveckling och socialisering.

Nedan beskrivs begreppen kamratkultur, tolkande reproduktion, exkluderingsstrategier, tillträdesstrategier och normer som kommer att användas för att tolka den insamlade empirin. Under exkluderingsstrategier och tillträdesstrategier presenteras många tidigare identifierade strategier som är betydelsefulla att känna till för att kunna tolka barns agerande i den fria leken. Dock kommer inte alla dessa strategier att diskuteras i denna studie utan endast de som kan utläsas utifrån barnens berättelser.

3.1 Kamratkultur (Peer culture)

Corsaro (2015) definierar begreppet kamratkultur som en samling av aktiviteter eller rutiner, värderingar, artefakter och tankar som barn skapar och delar med sina kamrater. Med kamrater menas den grupp av barn som dagligen spenderar tid tillsammans. Löfdahl (2007) menar att det teoretiska begreppet kamratkultur kan användas för att beskriva och förstå det som sker i barnens gemenskap på en förskola. Corsaro (2015) menar att i barns skapande av en kamratkultur påverkas de främst av kamrater men även föräldrar och familj spelar en väsentlig roll i denna utveckling. Små barns huvudsakliga vuxen-barn relation startar i familjen och erfarenheter härifrån tar barnet med sig när det sedan börjar röra sig utanför familjerelationerna. Dessa erfarenheter följer med barnen in i till exempel förskolan där en gemensam kamratkultur skapas utifrån allas olika erfarenheter.

3.2 Tolkande reproduktion (Interpretive reproduction)

Tolkande reproduktion syftar till barns delaktighet i samhället och att barn skapar och deltar i sin egen kamratkultur genom att ta information från vuxenvärlden och andra

kulturer de tillhör, för att sedan implementera det hos sina kamrater. Barn bidrar aktivt till ett kulturskapande som även innebär att genom socialt deltagande så är barnet tvingat att ta till sig andras tolkningar. Barn har sina egna upplevelser som de tolkar för att sedan tillsammans omskapa till en gemensam kamratkultur (Corsaro 2015).

3.3 Exkluderingsstrategier (Resistance strategies)

Corsaro (2015) menar att förskolebarn har en förmåga att skydda sin pågående lek och att det därför kan vara komplicerat för icke deltagande barn att få tillträde till den. För barn är det dock inget konstigt att bli avvisad från att vara med. Barn är oftast redan beredda på att få detta motstånd och har i många fall redan utarbetade strategier för att komma med i gemenskapen. Corsaro (1981) beskriver fem verbala exkluderingsstrategier som barn tillämpar när de vill skydda sin pågående lek. Följande är vår översättning och tolkning av dem.

1. *Verbal without justification.* Verbalt motstånd utan rättfärdigande. Barnet säger nej utan att ha en förklaring till varför det avvisar.
2. *Reference to arbitrary rules.* Hänvisar till godtyckliga regler. Barnen nekas inträde med motivering att de inte har det som krävs i den pågående leken till exempel att de har fel kön eller kläder.
3. *Claim of ownership of object or play area.* Hänvisar till äganderätten av specifika artefakter eller lekutrymmen. Barnet säger till exempel “Jag hade den (artefakten) först” eller “Jag lekte här först”.
4. *Reference to overcrowding.* Hänvisar till utrymme eller antal personer. Barnet rättfärdigar exkluderingen med att leken förstörs om man är för många.
5. *Denial of friendship.* Förnekelse av vänskap. Barnet kan säga “du är inte min kompis” för att avvisa från lek.

Ibland utesluter barn kamrater ur lek genom att låtsas acceptera barnets deltagande eller ge kamraten valet mellan två oönskade alternativ (Öhman 2008). Exempel på detta kan vara “Okej, du kan vara med men snart kommer den farliga dinosaurien och är du med äter den upp dig” eller “okej, vill du vara en hundbajs eller kattbajs?”.

En annan typ av uteslutning är när barn i en pågående lek utesluter ett annat barn som lyckats komma in i leken genom att ta hjälp av lekens tema (Tellgren 2004). Ett exempel på detta kan vara att den som är hund blir lämnad på ett hunddagis för att sedan inte hämtas och blir på detta sätt exkluderad ur leken.

Fanger, Frankel och Hazen (2012) beskriver åtta exkluderingsstrategier som de sett att barn använder sig av när de exkluderar sina kamrater från lek. Nedan följer vår översättning av dessa strategier.

1. *Unmitigated exclusion*. Fullständig exkludering. Barn säger rakt ut till exempel “stick härifrån, du är inte min kompis”
2. *Mitigated exclusion*. Förmildrad exkludering. Barn tonar ner exkluderingen genom att exempelvis säga “Här är för många barn just nu, kanske kan du vara med sen”
3. *Ignoring*. Ignorering. Barn ger medvetet ingen respons på kamratens försök att komma med i leken.
4. *Planning exclusion*. Planerad exkludering. Barn pratar om att exkludera någon i framtiden till exempel “jag ska inte bjuda henne på mitt kalas”.
5. *Self-exclusion*. Själv-exkludering. Barn exkluderar sig själv eller hotar med att exkludera sig själv för att få makt eller ändra dynamiken i leken. Exempel: “Om hon ska vara mamma så tänker jag inte vara med och leka”.
6. *Partial exclusion*. Partiell exkludering. Barn tillåter tillträde till lek men delger kamraten en sämre roll som inte tillåter kamraten att delta fullt ut till exempel vara med och laga maten men sen inte få lov att vara med och äta den.
7. *Rumor spreading*. Ryktesspridning. Barn säger negativa eller elaka saker om ett annat barn på ett sätt som kan förstöra deras vänskap eller sociala status. Exempel: “Han stinker”
8. *Relationship manipulation*. Relationsmanipulering. Barn hotar med att säga upp sin vänskap till exempel “Om du inte har din väst på dig så vill jag inte vara din kompis” eller föreslår att de inte ska vara kompisar med någon annan till exempel “Du hatar henne, eller hur?”

3.4 Tillträdesstrategier (Access strategies)

Corsaro (2015) förklarar tillträdesstrategier som strategier som barn i förskolan använder sig av för att få tillträde i olika leksituationer. Dessa strategier kan vara både verbala och icke verbala men syftet är att besegra det motstånd de möter från andra barn som skyddar sin pågående lek men som kan bidra till att de lyckas få tillträde till leken. Corsaro (1979) har delat in tillträdesstrategier i verbala och icke-verbala strategier. På dessa strategier kan barnen antingen möta positiv eller negativ respons från de som har den pågående leken. Den negativa responsen blir ett nekande till att få tillträde och den positiva responsen blir ett godkännande för barnet att få tillträde till leken. Detta godkännande till leken kan både vara villkorslöst eller innebära att barnet får vara med men med specifika villkor. Här nedan presenteras Corsaros (1979) 15 tillträdesstrategier med Tellgrens (2004) svenska översättning av strategierna.

1. Non-verbal entry – *Icke – verbal entré* – att träda in i ett område nära de händelser eller episoder som pågår utan att säga något. Att själv placera sig inom området utan att säga något.
2. Producing variant of ongoing behaviour – *Att producera en variant av pågående handling*: att träda in i ett område där episoder pågår och (verbalt eller icke verbalt) skapa något som liknar det beteende eller den handling som pågår.
3. Disruptive entry – *Avbrytande, störande entré*: att träda in i ett område där episoder pågår och (verbalt eller icke verbalt) fysiskt avbryta eller störa en pågående aktivitet.
4. Encirclement – *Omringande av område*: att fysiskt omringa eller cirkla kring ett område där episoder pågår utan verbal markering.
5. Making claim on area or object – *Att verbalt göra anspråk på området eller något föremål*: att träda in i området där episoder pågår och verbalt gör anspråk på området eller ett objekt.
6. Request for access- *Fråga om tillträde*: att träda in i området där episoder pågår och verbalt fråga om lov att få vara med.
7. Questioning participants – *Att fråga en deltagare*: att träda in i området där episoder pågår och fråga någon deltagare om pågående aktivitet.
8. Reference to adult authority – *Att referera till vuxnas auktoritet*: att träda in i området där episoder pågår och producera verbal referens till vuxnas auktoritet eller regler vad gäller tillträde till lekområdet.
9. Offering of object – *Att erbjuda en sak*: att träda in i området där episoder pågår och (verbalt eller icke-verbalt) ge bort ett objekt (en leksak eller present) till någon eller några av deltagarna.
10. Greeting – *Hälsning*: att träda in i området där episoder pågår och verbalt hälsa på en eller fler deltagare.
11. Reference to affiliation – *refererar till vänskap eller medlemskap*: att träda in i området där episoder pågår och referera verbalt till medlemskap eller vänskap med en eller fler deltagare.
12. Aid from non-participant – *Hjälp från en ickedeltagare*: verbalt fråga om stöd eller hjälp att erhålla tillträde från ickedeltagare till området där episoder pågår.

13. Accepting invitation – *accepterar inbjudan*: att träda inom området där episoder pågår för att acceptera en inbjudan från en eller flera av deltagarna.
14. Suggest other activity – *Föreslår andra aktiviteter*: att träda in i området där episoder pågår och fråga en eller fler deltagare om att vara med i någon annan aktivitet.
15. Reference to individual characteristics – *Att referera till individuella kännetecken*: att träda in i området där episoder pågår och producera verbal referens till individuella kännetecken av en eller fler deltagare.

(Tellgren 2004, s.79-80)

3.5 Normer

Norm kan förklaras som det som anses normalt eller godtagbart beteende i till exempel en social grupp (Nationalencyklopedin 1994). I ett metodmaterial (Åkerlund 2011) om normer beskrivs normer som de oskrivna regler som finns i samhället och som skapas och förhandlas i olika sociala relationer. Därför förändras normer och ser olika ut beroende på tid och plats. Normer är vanligtvis osynliga och uppmärksammas oftast inte förrän någon bryter mot dem (ibid.). I en kamratkultur på förskolan skapas sociala normer för hur man beter sig i gruppen till exempel vem som får vara med och leka, vilka som bestämmer leken, hur man ska vara mot varandra och vem som får hög eller låg status i gruppen (Löfdahl 2007).

4. Metod

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra. För att få svar på frågorna som har presenterats i tidigare kapitel används en kvalitativ ansats då detta är en metod som används för att försöka förstå hur människor tänker, känner och handlar i olika situationer (Alvehus 2013). Studien består dels av intervjuer med barn och dels av skriftliga intervjuer med några pedagoger. Doverborg och Pramling Samuelsson (2012) menar att strukturerade samtal är ett sätt att förstå barns erfarenhetsvärld. Nackdelen med intervjuer kan vara att inte hela sanningen kommer fram utan bara det informanten väljer att berätta (Johansson 2013a).

4.1 Intervjuteknik

Vi valde att med barnen använda oss av semistrukturerade intervjuer med större teman och några öppna frågor (Bilaga 2). Denna typ av intervju ger barnet (respondenten) större möjligheter att påverka innehållet. Samtidigt ställer det större krav på intervjuaren som måste vara mer aktiv i själva lyssnandet samtidigt som följdfrågor måste anpassas efter vad respondenten berättar (Alvehus 2013). Barnintervjuerna utgick ifrån två tema där frågor ställdes kring uteslutning från lek och att komma med i lek. Vi hade utfört två provintervjuer med våra egna barn för att som Johansson (2013b) menar se om frågorna var lätta att förstå för barn. Intervjuerna som ingår i studien röstinspelades för att sedan kunna transkriberas.

Doverborg och Pramling Samuelsson (2012) skriver att om barn ska intervjuas enskilt eller i grupp beror på syftet med studien. Är syftet att förstå det enskilda barnets tankar kring ett ämne eller är det att ta reda på hur en grupp barn resonerar kring ämnet? Johansson (2013b) menar att genom att låta två eller flera barn delta i en gruppintervju får barnen övertag genom att till exempel vara två barn mot en vuxen, möjlighet att söka stöd hos varandra och ämnet kan fördjupas genom diskussioner mellan barnen. Doverborg och Pramling Samuelsson (2012) har träffat på lärare som tycker det är fel att samtala med enskilda barn utan sina kamrater men de upplever själva att barn tycker det

är roligt och spännande när de ensamma får full uppmärksamhet av en vuxen i ett samtal. Barnen i vår studie fick själva välja om de ville bli intervjuade enskilt eller i par. Barnen fick då en möjlighet att själva ta ställning till hur de ville delta i sin intervju och de barn som kanske var lite blyga fick möjlighet att känna sig trygga med en kompis. Då syftet med studien är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i leken på förskolan kan det vara en fördel att både ha enskilda intervjuer och parintervjuer. Det kan ge en bredare förståelse för hur inkludering och exkludering tar sig uttryck i denna barngrupp genom att både lyssna till hur de enskilda barnen berättar kring ämnet och hur barnen i par diskuterar kring sina lekstrategier.

Doverborg och Pramling Samuelsson (2012) menar att det är viktigt att välja en lugn plats för att ge barnet förutsättningar för att koncentrera sig och för att barnet inte ska tappa intresse. Vi valde därför att genomföra intervjuerna i personalrummet på avdelningen där barnen går. Då barnen inte får vara i detta rum annars så kanske de skulle uppleva det som lite speciellt och spännande att de fick lov att vara i rummet. Personalen på avdelningen var informerade om när det pågick intervjuer där för att undvika att någon kom in och avbröt.

För att få reda på pedagogernas syn och handlande kring regler om hur barnen ska vara mot varandra samt om barnens lek på avdelningen fick två pedagoger efter eget önskemål svara skriftligt på öppna frågor. Johansson (2013b) menar att det kan vara bra att själv prova att svara på sina frågor så det gjorde vi för att se om där var något i formuleringarna som behövdes rättas till.

4.2 Forskningsetiska överväganden

Studien vilar på de forskningsetiska principerna gjorda av Vetenskapsrådet när det gäller forskning på och om barn inom humaniora och samhällsvetenskap. För att skydda individen har vi följt informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2017).

- Informationskravet följdes genom att muntligt informera biträdande förskolechef och pedagoger på avdelningen om studiens syfte och utförande. Vårdnadshavarna

fick informationen via en samtyckesblankett och de deltagande barnen informerades muntligt.

- Då barnen är under 15 år skickades samtyckesblanketter ut till barnens vårdnadshavare där de fick ta ställning till om deras barn fick delta i studien. Barnen som fick delta av sina vårdnadshavare fick själv bestämma om de ville vara med eller inte. På detta sätt uppfylldes samtyckeskravet.
- För att tillgodose konfidentialitetskravet är vi noga med hur materialet förvaras och i det färdiga arbetet är deltagarna avidentifierade.
- Allt insamlat material används endast till denna studie och när studien är avslutad kommer all material att förstöras vilket går under nyttjandekravet.

Information kring konfidentialitetskravet och nyttjandekravet fick deltagarna muntligt och barnens vårdnadshavare skriftligt i samtyckesblanketten.

4.3 Urval

Valet av förskola gjordes på grund av att det redan fanns en etablerad kontakt med förskolan samt att det fanns en femårsavdelning som vi fann lämplig för vår studie. Förskolan ligger i utkanten av en storstad i Skåne. Den byggdes år 1977 och var fram till 2011 en förskola med fyra avdelningar. På grund av brist på förskoleplatser valdes det att utöka förskolan med en avdelning till och en enskild byggnad sattes på den gemensamma gården och blev en femårsavdelning. På förskolan var vid studiens start 106 barn inskrivna och femårsavdelningen bestod av 32 barn där det arbetade en legitimerad förskollärare och fyra barnskötare.

Det gjordes inget urval av vilka av barnen på femårsavdelningen som skulle intervjuas. Samtliga av de barnen som själva ville och som hade fått godkännande från sina vårdnadshavare fick delta i studien. Det resulterade i tio barn.

Med tanke på studiens storlek och syfte ansåg vi att två pedagogintervjuer kunde ge lagom mängd material. Urvalet gick till genom att först fråga den enda förskolläraren på avdelningen och sedan slumpmässigt vald barnskötare. Båda ville delta men önskade att få svara på frågorna skriftligt och att vi sedan kunde ställa följdfrågor om något var oklart.

4.4 Genomförande

Första steget var att kontakta den biträdande förskolechefen för att få tillåtelse att göra studien på femårsavdelningen på förskolan. Efter klartecken pratade vi med pedagogerna på avdelningen för att se om de ville delta i studien och om det var möjligt att göra undersökningen i deras verksamhet. Efter positiv respons hade vi nu en avdelning att använda till studien och samtyckesblanketterna (Bilaga 1) lämnades ut till vårdnadshavarna. Till en början kom det in godkännande för 12 barn.

I samråd med pedagogerna på avdelningen diskuterades det fram en lämplig dag och tid för att genomföra intervjuerna. Det blev bestämt en förmiddag då pedagogerna inte hade någon planerad verksamhet för barnen utan fria aktiviteter stod på schemat.

Dagen då intervjuerna skulle genomföras var 11 av barnen på plats och dessa samlades för en gemensam information om vad som skulle hända. Några av barnen visste redan vad som skulle ske och var väldigt ivriga och ville starta meddetsamma. Efter en tydlig förklaring att det var frivilligt att medverka uttryckte tre av barnen snabbt att de inte ville vara med och fick gå ut och leka istället. Dock ångrade sig ett av barnen i hallen och ville gärna börja för att sedan kunna fortsätta med sin lek.

Barnen fick välja om de skulle intervjuas i par eller enskilt. Fyra av barnen bildade sina par direkt genom att kroka arm med en kamrat och tydligt säga att de ville göra intervjun tillsammans. De resterande fem barnen ville bli intervjuade enskilt och alla barnen fick själva välja vem av oss de ville prata med. Medan en av oss intervjuade var den andre kvar på avdelningen med de övriga barnen. Under tiden någon blev intervjuad pågick diskussioner hos de övriga barnen om vems tur det var sen och vem de skulle bli intervjuade av. Antal intervjuer blev jämnt fördelat mellan oss.

Intervjuernas längd varade mellan 5-12 minuter. Vi upplevde att barnen tyckte det var spännande att få sitta i soffan i personalrummet och det blev en lugn stund att samtala med barnen utan att någon kom in och störde. Frågorna hade efter provintervjuerna justerats för att göra dem mer tydliga. I de riktiga intervjuerna var de flesta barnen väldigt

pratglada och svarade utförligt på frågorna vilket kan tolkas som att intervjufrågorna var tydliga och lätta att förstå.

Vi återvände till förskolan en vecka senare för att hämta pedagogernas svar på frågorna som de hade fått några dagar tidigare. Efter att ha gått igenom deras svar kändes det som att det fanns tillräckligt med underlag för studiens syfte.

Vid detta tillfälle hade det kommit in tre nya samtyckesblanketter och dessa barn gavs också möjlighet till att bli intervjuade. Barnen fick samma information om studien som förra gruppen. Ett av barnen var ledigt denna dag, ett ville inte bli intervjuad och ett barn ville och tyckte det skulle vara kul. Barnet fick precis som de andra vid förra intervjutillfället välja vem av oss som skulle utföra intervjun och platsen var densamma som tidigare.

4.5 Analyismetod

I kvalitativa metoder såsom intervjuer samlas ofta data in där allt inte är relevant för studiens syfte. För att kunna utföra en analys av kvalitativ data är det viktigaste arbetet att komprimera, systematisera och ordna empirin (Larsen 2009). När studiens intervjuer med barnen var gjorda transkriberades de utifrån de inspelade ljudfilerna. Materialet från pedagogerna var redan skriftligt och färdigt för sortering. Allt material trycktes ut på papper för att lättare få en överblick och för att underlätta sorteringen av empirin där också all onödig information plockades bort. Alla svaren på intervjufrågorna sorterades efter olika mönster som upptäcktes och som i slutändan resulterade i två övergripande teman, inkludering och exkludering i barns lek och normer ur olika perspektiv.

I kommande resultat och analyskapitel handlar första temat om inkludering och exkludering i barnens lek och det andra om barngruppens och pedagogernas normer. Barnens och pedagogernas berättelser beskrivs och analyseras inom respektive tema. Analysen utgår ifrån Corsaros (2015) teori inom den nya barndomssociologin där barn betraktas som aktörer och skapare av sin sociala värld. Begrepp som används är kamratkultur, tolkande reproduktion, tillträdesstrategier, exkluderingsstrategier och normer som beskrivits under tidigare kapitel. När vi skriver om barnen används antingen

ett namn eller det könsneutrala pronomen hen för att undvika att felaktigt könsidentifiera någon. Detta val har vi gjort då förskolan som ingår i studien arbetar med att inte benämna barnen som pojkar och flickor och det finns barn på förskolan som inte identifierar sig vid sitt biologiska kön. När barnen är citerade förekommer dock hon och han i texten då detta är barnens egna ordval.

5. Resultat och analys

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra. I följande kapitel presenteras resultatet av empirin. Analysen är uppdelad efter två teman som introducerades under föregående kapitel.

5.1 Inkludering och exkludering i barns lek

Inkludering i barns lek handlar om hur barnen berättar att de själva agerar när de vill vara med och leka. När vi skriver om exkludering i barns lek tar vi upp hur barnen förklarar att de gör när de inte vill ha med ett annat barn i sin lek samt hur de själva agerar när de blir exkluderade från lek. Detta tema svarar på de två första frågeställningarna:

- Hur berättar barn att de agerar kring inkludering i den fria leken på förskolan och vilka tillträdesstrategier kan utläsas?
- Hur berättar barn att de agerar kring exkludering i den fria leken på förskolan och vilka exkluderingsstrategier kan utläsas?

När barnen fick frågan: Hur gör du när du vill vara med och leka? svarade de liknande till exempel att:

- Säga att jag vill va mä.
- Ibland säger jag får jag va med?
- Vi brukar fråga snällt.

Barnen berättar att de frågar när de vill vara med och leka. De använder sig av Corsaros (1979) tillträdesstrategi "Fråga om tillträde" där de verbalt frågar om att få vara med i leken. Utifrån barnens berättelser verkar detta vara den vanligaste strategin som dessa barn använder sig av vid första försöket att få tillträde till en pågående lek.

När vi sedan frågade hur de gjorde om de nekades tillträde svarade barnen olika. Följande kommentarer är från barnen som accepterade att de blev nekade tillträde.

- Leker nån annanstans.
- Går därifrån och inte bryr mig. Leker en lek själv som jag vill leka
- Leker med nån annan kompis.

Utifrån barnens svar uppfattar vi det precis som Corsaro (2015) menar, att barnen inte tycker det är konstigt att få ett nej när de frågar om tillträde till lek då många av barnen rycker lite lätt på axlarna och säger att de går och gör något annat. Dock visade det sig senare när barnen fick frågan om hur det kändes när de inte fick vara med att majoriteten tyckte det var tråkigt, orättvist, man blir sur och ledsen. Dessa känslor är inget barnen direkt verkar visa i självaste uteslutningssituationen då de inte berättar om det förrän vi specifikt frågar om hur det känns när de inte får vara med. Det kan uppstå ett tvivel på hur barnen egentligen känner när de blir nekade tillträde då de först berättar som om att det inte är något speciellt att bli avvisad men senare förklarar att de upplever det negativt.

Följande kommentarer är från barnen som fortfarande ville komma med i leken trots att de blivit nekade tillträde när de frågat:

- Säger till fröken om jag inte får vara med, då om fröken inte säger till och inte lyssnar på mig då leker jag med nån annan.
- Nu kommer jag att säga till fröken och då kommer fröken och säger: Hon får lov att vara med.
- Jag brukar säga att kan jag va med en liten stund.
- Eller så kan man säga så här... Jag kommer lova att jag kommer lyssna på dig.

Analysen visar att en del av barnen använder sig av ytterligare strategier för att försöka komma in i leken som de har blivit nekade till. Corsaro (2015) menar att barn i många fall har utarbetade tillträdesstrategier då de är beredda att få en avvisning från den pågående leken. Av barnens uttalande går det att utläsa en kombination av Corsaros (1979) tillträdesstrategier ”referera till vuxen auktoritet” och ”hjälp från en icke deltagare” då barnen tar hjälp av fröken och hoppas eller förväntar sig få hjälp av den vuxnes auktoritet att komma in i leken. I det ena fallet är barnet övertygad om att fröken kommer säga “ Hon får lov att vara med” medan ett annat barn menar att utgången kan leda till både hjälp till tillträde eller inte beroende på om fröken lyssnar. Detta barn verkade ge upp sina försök att komma med i den leken om hen inte fick stöd av en vuxen eftersom barnet berättar att det då väljer att leka med någon annan.

En annan strategi barnen använder sig av är att verbalt uttrycka och motivera att om de får vara med så blir det bara en liten stund eller att om de får vara med så lovar barnet att lyssna på den som tidigare har sagt nej till att vara med. De förhandlar om sitt tillträde genom att förminska sin egen medverkan i leken. Denna tillträdesstrategi är ingen av Corsaros (1979) identifierade strategier för att komma med i lek. Dock beskriver han ett liknande beteende då de barnen som redan är i leken ibland ger tillträde men med specifika villkor. Skillnaden är att barnen vi intervjuat använder detta beteende som en strategi där de själva erbjuder att anpassa villkoren för sitt deltagande för att bli insläppta i leken.

Enligt Corsaro (1981) exkluderar barn varandra från leken för att skydda den pågående leken från inkräktare. Följande utdrag är från en av intervjuerna där Michelle (M) berättar för den som intervjuar (I) om sina strategier för att inte släppa in någon i sin lek.

- I: Om du leker en lek och någon kommer och vill vara med och leka. Hur gör du då om du inte vill att den ska vara med och leka?
- M: Då säger jag bara jag vill inte.
- I: Vad händer då?
- M: Då vill dom bara fast dom inte får.
- I: Ok. Vad händer sen då?
- M: Sen så säger jag, jag vill inte men så går dom inte.
- I: Går dom inte då. Vad gör dom då?
- M: Sen säger jag att dom får inte vara med.
- I: Vad gör dom då?
- M: Dom följer efter hela tiden. Och en gång när dom inte fick vara med så tänkte dom slå mig, kasta en stock på oss.
- I: Ok. Vad gjorde du då?
- M: Jag och Kim sprang.
- I: Ok. Sprang ni iväg från dom eller var sprang ni?
- M: Vi sprang överallt. Sen tänkte han trampa på min kaka.
- I: Ok hur kändes det då?
- M: Inte snällt. Men han gjorde aldrig det, för jag tog undan den snabbt.
- I: Men om du har sagt att dom inte får vara med och dom inte lyssnar. Hur brukar ni göra då om dom fortsätter följa efter?
- M: Vi brukar leka nåt annat som dom tycker är tråkigt.
- I: Jaså okej. Vill dom inte vara med då längre?
- M: (skakar på huvudet)

Det kan utläsas att Michelles första strategi för att neka tillträde till sin lek är att säga att "jag vill inte". De barnen som vill komma med i Michelles lek verkar inte acceptera hens nej då Michelle upprepar en andra gång att hen inte vill och en tredje gång att de inte får vara med. Vid tre tillfällen använder Michelle sig av tydliga verbala strategier för att exkludera andra barn från sin lek. När detta inte fungerar utan barnen fortsätter sina försök att komma in i leken ändrar Michelle och lekkamraten Kim sin strategi till att springa där ifrån. När inte detta heller fungerar då barnen fortsätter följa efter så ändrar de strategi igen till att leka en tråkig lek. Med denna sista strategi lyckas Michelle utesluta de som ville vara med i leken.

En av Corsaros (1981) exkluderingsstrategier är "verbalt motstånd utan grund" som innebär att barnet verbalt nekar andra tillträde till leken utan förklaring till varför de avvisar. Denna strategi använder Michelle flera gånger när hen säger att "jag vill inte" och säger till dem att de inte får vara med. När hen sedan väljer att springa ifrån tillsammans med Kim kan detta tolkas som Corsaro (1979) menar är en negativ icke-verbal respons på de andra barnens försök till tillträde. Michelle förklarar det som att de barnen som vill komma med i deras lek inte ger upp sina försök till tillträde utan fortsätter att följa efter och hota med att slå dem och förstöra för dem. Detta ser vi som fler tillträdesstrategier barnen använder sig av och responsen från Michelle blir negativ då hen fortsätter neka tillträde genom att springa ifrån dem. Michelles sista strategi som hen berättar om och som i denna situation är den som resulterar i en lyckad exkludering är att börja leka en tråkig lek. Denna strategi kan tolkas som en strategi som är återkommande då Michelle benämner det som att "vi brukar leka nåt annat som dom tycker är tråkigt". Denna exkluderingsstrategi kan liknas vid den strategi som Fanger, Frankel och Hazen (2012) kallar "Själv-exkludering" där barn exkluderar sig själv eller hotar med att exkludera sig själv för att få makt eller ändra dynamiken i leken. Michelle exkluderar sig själv från den pågående leken och startar istället en ny tråkig lek. Genom detta menar vi att hen ändrar dynamiken i leken på så vis att leken går från attraktiv till en lek som de andra barnen inte vill vara med i. Michelle får även makten i att bestämma vem som ska vara med. Genom denna strategi verkar hen inte rakt ut säga att de inte får vara med utan startar en tråkig lek som hen verkar ganska säker på att de inte kommer vilja vara med i.

I en av parintervjuerna identifieras ytterligare en strategi vid exkludering. På frågan hur de gör när de inte vill att någon annan ska vara med i deras lek svarar barnen:

- Ehm... vi säger att ni får hitta någon annan att leka med.
- Ja och ni kan leka med oss lite senare.

Med denna strategi säger barnen inte rätt ut att kamraten inte får vara med utan använder sig av den strategi som Fanger, Frankel och Hazen (2012) benämner som “förmildrad exkludering” där barnet tonar ner exkluderingen. Barnen i våra intervjuer tonar ner uteslutningen genom att på ett mildare sätt mena att kamraten inte får vara med och leka. Istället för ett verbalt “Nej, du får inte vara med” erbjuds kamraten att hitta någon annan att leka med eller att de kan leka tillsammans lite senare. Denna strategi där barnet undviker att säga ett påtagligt nej uppkommer även i fler intervjuer där barnet berättar att hen aldrig säger nej utan istället väljer att säga att de får vänta till nästa tur.

5.2 Normer ur olika perspektiv

I kommande delkapitel presenteras först de normer och arbetssätt barnen möts av i förskolan och sedan barnens egna berättelser kring regler om inkludering och exkludering i deras kamratkultur. Avslutningsvis kopplas empirin ihop till en gemensam analys.

5.2.1 Pedagogernas normer

I denna del belyses hur pedagogerna beskriver sin barngrupp det vill säga vilka regler som finns på avdelningen när det gäller barnens fria lek och pedagogernas syn på hur detta tar sig uttryck i barngruppen.

I de skriftliga intervjuer med pedagogerna var intresset bland annat om de hade några regler kring hur barnen ska vara mot varandra. Pedagogerna berättar att de inte har några egna nedskrivna regler men att de arbetar mycket med bland annat Alfons vänskapslåda som är ett trygghetsarbete. De utgår från en bild som barnen får reflektera över och som pedagogerna sedan ställer frågor till. Syftet med arbetet med vänskapslådan är att barnen ska få möjlighet att uttrycka sig med fokus på att stärka och utveckla barns empati. På avdelningen arbetar pedagogerna även med allas lika värde genom samtal där de belyser

allas rätt till jämställdhet och demokrati. På avdelningen finns det uppsatt på väggen ett färdigt material i TAKK (Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation) om vad som är okej och inte okej kring hur man ska vara och inte vara mot varandra.

Vi ville även veta vad pedagogerna hade att berätta kring uttrycket “alla får vara med”. Följande svarade pedagogerna:

Visst ska alla få vara med men kanske inte i alla lekar. Ibland leker några barn en lek som de delat upp roller i ibland - ibland måste de också få leka färdigt sin lek utan att vi “stoppa” in fler barn i leken. Samtidigt vill vi inte att någon ska vara utanför men det finns alltid lösningar och jag vet inte om vi alltid gör rätt i att stoppa in barn i redan planerade och pågående aktiviteter. Annars får vi som vuxna dra igång lekar tillsammans med barnet som gör att fler blir intresserade. (Pedagog A)

Man kan inte utesluta någon utan grund. Men om en lek pågår ska man inte bryta eller “tvinga” barnen att släppa in fler i leken. Om man märker att samma barn ofta utesluts så är det vi vuxna som ska lösa det. (Pedagog B)

Den sista delen i pedagogintervjun handlar om barnens lek i barngruppen. Pedagogerna berättar att klimatet på avdelningen är överlag bra, barnen är kreativa och hjälpsamma mot varandra och stämningen är trevlig. Vidare berättar de att barnen på avdelningen själva startar olika lekar och aktiviteter och allt material är tillgängligt för barnen. Barnen pratar med varandra och ibland så startar ett barn en lek där det sedan tillkommer fler barn och leken utvecklas till något annat. På frågan hur barnen agerar när de inte får vara med och leka svarar dem att det varierar. Vissa barn blir ledsna, en del barn “skvallrar” medan andra rycker på axlarna och gör något annat. När konflikter uppstår vid lek så har pedagogerna samtal med de inblandade och försöker hjälpa dem att förstå hur det känns för den som blivit dåligt behandlad. Ibland spelar de upp situationen i form av teater för barnen så att de får reflektera kring händelsen.

5.2.2 Barnens normer i den egna leken

I en kamratkultur har barn en samling av aktiviteter eller rutiner, värderingar, artefakter och tankar som de delar med sina kamrater (Corsaro 2015). I följande text tolkas denna barngrupps egna normer inom inkludering och exkludering i leken utifrån vad barnen berättat i intervjuerna.

I intervjuerna framgår olika normer som finns i denna barngrupp. När frågan ställdes om man får säga nej till en kompis som vill vara med och leka svarade barnen:

- Ja, om man inte vill
- Ja och ibland säger fröknarna att de får.
- Ja
- Det får jag

Det kan utläsas att de flesta av barnen tycker att det är tillåtet att säga nej om någon annan vill komma in i en pågående lek. Samtidigt kan det tolkas att även om barnen tycker att man får lov att säga nej så har de svårt för att godta när de själva får ett nej. Många gånger berättar barnen att de går till en fröken för att få hjälp eller använder sig av andra strategier för att få komma med i leken. Att ta hjälp av en fröken verkar inte vara en garanti för att få vara med i leken då ett barn benämner det som att “ibland säger fröknarna att de får”. I de övriga berättelserna där barnen tar hjälp av den vuxnes auktoritet får de tillträde till leken.

Andra regler som verkar finnas i denna kamratkultur i den fria leken är att man inte får slåss, knipas eller puttas. Vi kan också förstå att barn som gör dessa handlingar får motstånd till tillträde från de andra barnen. Ett av barnen motiverar varför hen väljer att exkludera med ” Det vill inte jag, för han gör dumma saker och sånt” efter att ha fått till sig av fröken att det barnet hen inte vill leka ändå ska få vara med i leken.

I barnens berättelser kommer barnens olika positioner till uttryck. Det verkar finnas en återkommande regel kring hur det bestäms vem som får vara med och inte med i leken.

Följande berättade barnen:

- Den som bestämmer leken får säga ja eller nej.
- Den som bestämde leken sa att jag fick inte va med och dom andra sa att jag fick. Då gick jag till fröken. Då sa fröken till att jag får va med.
- Den som bestämt leken på, får säga vem som får vara med.

Enligt kommentarerna från barnen är det den som bestämt leken som är den som verkar ha makten att avgöra vem som får vara med och inte i leken. Även om andra barn som är med i leken säger att barnet får vara med är det ändå den som bestämt leken som har det

avgörande ordet då det ena barnet väljer att gå till fröken trots att hen har fått tillåtelse av andra att få vara med. Regeln verkar vara att de ska lyssna på den som bestämt leken vilket också framkommer i en annan intervju där barnen berättar att om de bara lyssnar på den som bestämmer leken så får de vara med.

5.2.3 Analys om pedagogernas och barnens normer

I följande analys kopplas empirin från pedagogerna och barnen ihop för att få svar på studiens tredje fråga:

- Hur kommer pedagogernas och barnens normer kring inkludering och exkludering i den fria leken till uttryck?

En jämförande analys av vad pedagogerna berättat med det som barnen berättat visar tydligt att det finns olikheter på pedagogernas och barnens syn på att alla ska få vara med i leken. Corsaro (2015) menar att förskolebarn exkluderar sina kamrater för att skydda sin pågående lek och att det inte är något konstigt för barn att bli avvisade från att vara med. Detta kan tydas från barnens berättelser då de menar att man får säga nej till någon som vill vara med i leken. Pedagogerna menar även att barn ska få leka färdigt sin lek utan att andra barn "stoppas in" i leken. Samtidigt har de ytterligare ett perspektiv på "alla ska vara med" och det är att inget barn ska bli utanför. Pedagogerna menar att det är deras ansvar att se till att samma barn inte utesluts regelbundet. Ett svårt avgörande uppstår för pedagogerna att veta när det är rätt att "stoppa in" barn i pågående lekar eller inte, då pedagog A skriver att "jag vet inte om vi alltid gör rätt i att stoppa in barn i redan planerade och pågående aktiviteter". Utifrån pedagogernas berättelse kan det utläsas att barnen i denna barngrupp möts av normer där det både är tillåtet att säga nej för att skydda sin pågående lek men även att ingen ska vara utanför. Dessa båda normer upptäcks även i barnens berättelser då de å ena sidan menar att man får lov att säga nej men när de själva blir uteslutna från en lek tar de i många fall hjälp av en pedagog för att inte vara utanför leken.

Då pedagogerna menar att ingen ska vara utanför uppstår en konflikt mellan barnens egna normer och pedagogernas förhållningssätt. Genom att pedagogerna ibland "stoppas in"

barn i pågående lekar går det emot barnens egen norm att den som bestämt leken är den som bestämmer vem som ska vara med. Här uppstår en krock mellan att ta hänsyn till barnens normer och den vuxnes ansvar att ingen är utanför.

Genom tolkande reproduktion skapar barnen sin gemensamma kamratkultur med tillhörande normer med hjälp av tidigare erfarenheter från vuxenvärlden och andra kulturer de tillhör (Corsaro 2015). Barnen i studien har många olika erfarenheter med sig både hemifrån, från tidigare pedagoger och andra kamratkulturer de ingått i. Dessa olika erfarenheter måste de förhålla sig till och ta hänsyn till när de skapar sin gemensamma kamratkultur. Trots att denna barngrupp vid intervjutillfället endast varit tillsammans och haft dessa pedagoger i cirka fyra månader kan vissa gemensamma normer upptäckas. Några normer speglar sig både i barnens och pedagogernas berättelser medan en del normer endast visar sig i barnens berättelser. Detta kan därför ses som att barnen gjort en tolkande reproduktion av pedagogernas normer när de skapat sin nya kamratkultur. Deras andra erfarenheter har också påverkat skapandet av normerna då de till exempel har en regel att den som bestämt leken avgör vem som får vara med vilket inte verkar komma från pedagogerna.

5.3 Sammanfattning av resultat

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra.

Resultatet visar att barnen i studien har olika tillträdesstrategier för att komma med i en pågående lek. Den vanligaste strategin vid första tillträdesförsöket är att barnen verbalt frågar om de får vara med och leka. När barnen blir nekade tillträde verkar de inte tycka det är konstigt att få ett nej då flertalet av barnen berättar att de går och gör något annat. De barn som inte ger upp när de fått ett nej berättar om andra strategier de använder sig av för att få tillträde genom att till exempel ta hjälp av en pedagog vilket oftast resulterar i att de kommer med i den pågående leken.

I situationer där barnen vill exkludera andra barn från en pågående lek visar analysen att barnen använder sig främst av olika verbala strategier. Resultatet visar att när barnens första exkluderingsstrategi inte ger önskad effekt så tar de till andra strategier för att försöka fullfölja sin exkludering. En av dessa strategier som barnen tillämpar är att börja leka en tråkig lek vilket resulterar i en lyckad exkludering.

I kamratkulturen finns olika normer som barnen har skapat som till exempel att den som bestämt leken är den som avgör vem som får vara med i leken. I resultatet framgår att barnen tycker att det är tillåtet att säga nej till en kamrat som frågar om tillträde till en pågående lek. Pedagogernas berättelser visar att de har två perspektiv att ta hänsyn till, att värna om barnens pågående lek samt att inget barn ska hamna utanför. Ett sista resultat av studien visar en konflikt mellan barnens normer och pedagogernas förhållningssätt då det uppstår en krock mellan att ta hänsyn till barnens normer och pedagogernas ansvar att ingen ska vara utanför.

6. Diskussion

I följande kapitel diskuteras studiens resultat i förhållande till tidigare forskning samt de metodval som studien bygger på. Avslutningsvis redovisas slutsatsen med förslag till fortsatt forskning.

6.1 Resultatdiskussion

Syftet med denna studie är att utifrån barns berättelser få en ökad förståelse kring inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan samt hur pedagogers och barns normer förhåller sig till varandra.

Resultat från studien visar att barnen anser att de alltid använder sig av strategin där de frågar verbalt om tillträde till lek vid första försöket att komma med i en pågående lek. Detta skiljer sig från både Corsaros (1979) och Tellgrens (2004) resultat där barnen i respektive studie mest använder sig av icke-verbala strategier för att få tillträde till lek. Den strategin där barn direkt frågar om lov för att få vara med används i endast 3,9 % av tillträdesförsöken i Corsaros (1979) studie. Tellgrens (2004) resultat visar däremot att det är vanligt att fråga om att få vara med men att denna strategi aldrig leder till tillträde om den inte kombineras med andra strategier. Hur kan vi förstå denna skillnad på resultaten? Med tanke på vår studies syfte är det barnens berättelser om sitt agerande som avgör resultatet medan både Corsaro (1979) och Tellgren (2004) har observerat barn och därmed studerat deras handlingar i leksituationer. Det kan tänkas att barnen i vår studie berättar att de alltid frågar om de får vara med och leka men i praktiken kanske det inte är så. Eller är det så att i denna kamratkultur har barnen en norm som säger att man alltid frågar först om man får vara med? Hur ofta barnen får tillträde genom att fråga framkommer inte i denna studie däremot berättar barnen att de använder sig av andra strategier vid nekande av tillträde.

Resultatet av denna studie visar att barnen tillämpar ofta verbala exkluderingsstrategier som kan liknas vid Corsaros (1981) påträffade exkluderingsstrategier. Tellgren (2004) menar att de flesta uteslutningar sker i de redan pågående lekarna och dessa

exkluderingsstrategier är svårare att identifiera då de nyproduceras och anpassas efter sammanhanget till exempel att få en roll som under lekens gång försvinner. Dessa strategier där barn utesluter varandra i den pågående leken har vi inte kunnat identifiera utifrån barnens berättelser. Barnen ser det kanske inte som en exkludering då de har kommit med i leken men har blivit tilldelade en roll som senare leder till uteslutning.

I studien kan det utläsas att barnen som inte lyckas med sin första exkluderingsstrategi använder sig av andra strategier för att utesluta kamrater. Corsaro (1981) har i sina resultat sett att det är störande när någon utomstående ansluter sig till den pågående leken. Det kan uppfattas som störande i händelsen där Michelle byter strategi flera gånger för att exkludera andra barn från sin pågående lek. Med utgångspunkt att Michelle gör detta för att skydda sin lek och att det är störande i leken när andra barn vill vara med resulterar det dock i att den ursprungliga leken ändå blir förstörd då hen får starta en annan lek som anses vara tråkig. Med denna strategi blir exkluderingen lyckad till slut men på bekostnad av den ursprungliga leken som var den som skulle skyddas.

Löfdahl (2007) har när hon studerat kamratkulturer bland annat kommit fram till att olika värden och attityder som är tillåtna är de som styr barnens agerande i kamratkulturen. Exempel på hennes resultat är att den som är äldst bestämmer och att om tillträde till lek ges så är det ofta på andras villkor vilket kan liknas med vår studie där normen är att den som startat leken är den som bestämmer vem som får vara med. Ännu en norm i kamratkulturen är att det är tillåtet att säga nej till någon som vill få tillträde till leken. Det uppstår trots allt ett tvivel på hur barnen känner när de blir nekade tillträde då de först berättar som om att det inte är något speciellt att bli avvisad men senare förklarar att de upplever det negativt. Kan det vara så att uttrycket "att inte få vara med" är negativt laddat och att barnen därför svarar med en negativ känsla i direkt anslutning till frågan hur det känns att inte få vara med.

Med tanke på att resultatet visar att barnen ofta använder förmildrade exkluderingsstrategier såsom att säga att de kan leka lite senare kan det tolkas att precis som Fanger, Frankel och Hazen (2012) kommit fram till att trots att det regelbundet sker exkluderingar i leken så är det sällan genom en negativ handling. Vi får uppfattningen att barnen i vår studie inte vill vara elaka och sära någon annan och därför använder ett mildare sätt att säga att kamraten inte får vara med.

Vad som avgör vem som ska få vara med i leken kan diskuteras utifrån olika synsätt, barnens och pedagogernas. Barnen har normer som säger att det är tillåtet att neka någon tillträde till en pågående lek samt att den som bestämt leken också är den som bestämmer vem som ska vara med. Samtidigt använder de sig av pedagogerna för att komma med i en lek de har blivit nekade till. Alla barnen följer eller accepterar därmed inte deras egna normer. Är det för att de inte är överens om normerna eller är de inte etablerade i hela barngruppen?

Pedagogerna ställs inför ett dilemma då de ska avgöra när det är rätt att störa en pågående lek för att hjälpa ett barn som blivit nekat tillträde till leken. Även pedagogerna går emot barnens egna normer i de tillfällen där de hjälper de barn som blivit nekade in i en pågående lek. Hjorth (1996) har i sin studie kommit fram till att vuxna agerar efter sina normer för att de inte känner till barnens egna regler inom barngruppen. Kamratkulturer och dess tillhörande normer är då viktigt att i vår yrkesroll som förskollärare ha kunskap om för att kunna se leksituationer ur olika perspektiv. Genom att förstå och respektera barns kamratkultur kan det bli lättare att bemöta de olika situationerna på ett objektivt sätt.

6.2 Metoddiskussion

Då syftet med studien var att få en ökad förståelse för inkludering och exkludering utifrån barns berättelser blev det en självklarhet att använda intervjuer som metod då observationer inte hade representerat barnens egna ord. Vi kan aldrig veta om det barnen berättat är hela sanningen då de själva valt vad de ville delge till oss vid intervjutillfället.

För att få lov att utföra intervjuerna med barnen krävdes det att vårdnadshavarna godkände detta. Ett problem som uppstod var att det inte kom in så många samtycken när intervjuerna skulle utföras vilket kan bero på att vi glömde skriva sista inlämningsdatum på blanketten. Detta ledde till att endast tio barn ingick i studien vilket kan ha påverkat studiens resultat.

Vid första intervjutillfället kan tidpunkten ha varit ett störande avbrott för en del av barnens lek då några av barnen valde att inte delta i studien utan ville leka istället. Vi kunde ha gett dem valmöjligheten att delta vid ett annat tillfälle men kände att detta kunde ha resulterat i att barnen upplevt det som att vi inte accepterade att de inte ville medverka i studien.

I själva intervjuerna kunde frågorna ha utvecklats mer för att få en ännu djupare förståelse inom området. När analysen gjordes upptäcktes följdfrågor som borde ha ställts för att kunna till exempel identifiera hur barnen exkluderade varandra inom en lek och anledningen till att barnen valde att exkludera varandra. I intervjuerna fokuserade vi för mycket på de planerade frågorna och missade därför att ställa en del följdfrågor.

Intervjuerna med pedagogerna utfördes efter deras önskemål skriftligt vilket resulterade i bra utförliga svar. Pedagogerna upplevdes bekväma i denna intervjuform. Om intervjuerna istället skett muntligt hade det antagligen blivit större diskussioner inom området samtidigt som vi som intervjuare kanske hade haft en påverkan på deras svar. Denna risk för påverkan undveks genom de skriftliga intervjuerna och med tanke på studiens syfte och storlek gav pedagogernas svar tillräckligt material att analysera.

6.3 Slutsats och fortsatt forskning

För att som pedagog kunna förstå kamratkulturen i verksamheten på förskolan behövs kunskap om barnens normer och lekstrategier. För att få denna kunskap behövs samtal med barnen där pedagoger verkligen lyssnar på vad barnen har att säga. En fråga som då uppkommer är om barnens verkliga ageranden överensstämmer med deras berättelser. I förhållande till studiens storlek och syfte kan denna fråga inte besvaras. För att ta reda på detta krävs en annan studie där både intervjuer och observationer används som metod för att synliggöra hur barnens berättelser och agerande förhåller sig till varandra.

Referenser

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Corsaro, William A. (1979). 'We're Friends, Right?': Children's Use of Access Rituals in a Nursery School. *Language in Society*, vol. 8, No 3, s. 315-336. Tillgänglig på internet: <https://dianedalenberg.files.wordpress.com/2012/05/were-friends-right.pdf> (2018-01-12)

Corsaro, William A. (1981). Friendship in the nursery school: social organization in peer environment. I: Asher, Steven R. & Gottman, John Mordechai (red.) (1981). *The development of children's friendships*. Cambridge: Cambridge U. P, s. 207-241

Corsaro, William A. (2015). *The sociology of childhood*. Fourth edition. Los Angeles: SAGE

Doverborg, Elisabet & Pramling Samuelsson, Ingrid (2012). *Att förstå barns tankar: kommunikationens betydelse*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Liber

Fanger, Suzanne Marie, Frankel, Leslie Ann, & Hazen, Nancy (2012). Peer Exclusion in Preschool Children's Play: Naturalistic Observations in a Playground Setting. *Merrill-Palmer Quarterly*, Vol. 58, No.2, s. 224-254. Tillgänglig på internet: <http://web.a.ebscohost.com.proxy.mah.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=72155795-c9c8-431d-b140-e4f9302482e3%40sessionmgr4010> (2018-01-12)

Halldén, Gunilla (2007). Inledning. I: Halldén, Gunilla (red.) (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson, s 9-24

Hjorth, Marie-Louise (1996). *Barns tankar om lek: en undersökning av hur barn uppfattar leken i förskolan*. Diss. Lund : Univ.

Johansson, Barbro (2013a). Kvalitativ barndomsforskning. I: Johansson, Barbro & Karlsson, MariAnne (2013). *Att involvera barn i forskning och utveckling*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 27-36

Johansson, Barbro (2013b). Forskning om barn- intervju. I: Johansson, Barbro & Karlsson, MariAnne (2013). *Att involvera barn i forskning och utveckling*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 57-77

Larsen, Ann Kristin (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Läroplan för förskolan Lpfö 98. [Ny, rev. uppl.] (2016). Stockholm: Skolverket

Löfdahl, Annica (2007). *Kamratkulturer i förskolan: en lek på andras villkor*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Nationalencyklopedin: ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd. Bd 14, [Möns-Par]. (1994). Höganäs: Bra böcker

Tellgren, Britt (2004). *Förskolan som mötesplats: barns strategier för tillträden och uteslutningar i lek och samtal*. Licentiatavhandling Örebro: Univ., 2004 Tillgänglig på Internet: <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:134736/FULLTEXT01.pdf> (2018-01-12)

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> (2018-01-12)

Åkerlund, Carl (red.) (2011). *Bryt!:* ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet. 3., [omarb.] uppl. Stockholm: Forum för levande historia

Öhman, Margareta (2008). *Hissad och dissad: om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber

Bilaga 1

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och
samhälle
Barn-unga-
samhälle

På förskolläraryr utbildningen vid Malmö högskola skriver studenterna ett examensarbete på sjätte terminen. I detta arbete ingår att göra en egen vetenskaplig studie, utifrån en fråga som kommit att engagera studenterna under utbildningens gång. Till studien samlas ofta material in vid förskolor, i form av t.ex. intervjuer och observationer. Examensarbetet motsvarar 15 högskolepoäng, och utförs under totalt 10 veckor. När examensarbetet blivit godkänt publiceras det i Malmö högskolas databas MUEP (<http://dspace.mah.se/handle/2043/599>).

Datum

Samtycke till barns medverkan i studentprojekt

Vi, Jessica och Yvonna studerar sjätte terminen på Malmö högskola på Förskolläraryr utbildningen och är färdigutbildade juni 2018.

Vi ska nu göra vårt examensarbete där vi vill få en ökad förståelse för hur barn tänker kring det sociala samspelet i kamratgruppen. Vi kommer samtala med en del av barnen på xxxxxx enskilt eller i par om hur de själva tänker kring det sociala samspelet i kamratgruppen och hur de gör när de vill leka eller inte leka med någon kamrat. Intervjuerna kommer att spelas in som ljudfil så inga foto eller filmer kommer att finnas på era barn och det är bara vi undertecknade som har tillgång till det inspelade materialet.

Vi följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer

- Varje deltagare (barn) har rätt att avbryta sin medverkan när som helst, utan några negativa konsekvenser.
- De deltagande barnen kommer att tillfrågas inför materialinsamlingen om de vill medverka i samtalet och att de har möjlighet att avböja medverkan i studien.
- Deltagarna kommer att avidentifieras i det färdiga arbetet.
- Materialet kommer enbart att användas för aktuell studie och kommer att förstöras när denna är examinerad.

För att kunna genomföra vår studie behöver vi vårdnadshavares samtycke att ert barn får delta om de själva vill. Vi hoppas på givande samtal med ert barn.

Studentens namn
Yvonna Weimer

Studentens namn
Jessica Hansen

.....
Studentens underskrift
Kontaktuppgifter:
Telefonnummer:
E-mailadress:

.....
Studentens underskrift
Kontaktuppgifter:
Telefonnummer:
E-mailadress:

Ansvarig lärare/handledare:

Kontaktuppgifter Malmö högskola:

www.mah.se

040-665 70 00

Barn

Förskola

Vid gemensam vårdnad måste båda vårdnadshavare underteckna blanketten.

Datum

Vårdnadshavare 1

Vårdnadshavare 2

.....

.....

Bilaga 2

Intervjuguide barn

Bakrundsinformation

Vad heter du?

Hur gammal är du?

Berätta för mig om vad ni brukar leka här på xxxxxx?

Vem brukar du leka med?

Tema 1- Komma med i lek

Hur gör du om du vill leka med någon?

Vad gör du om du inte får vara med och leka?

Hur känner du när du inte får vara med?

Hur känner du när du får vara med?

Tema 2- Utesluta från lek

Om du leker en lek och någon kommer och vill vara med. Hur gör du om du inte vill att den ska vara med?

Får alla alltid vara med och leka?

Får man säga nej om någon vill vara med?

Vad händer när du säger nej?

Bilaga 3

Intervjuguiden till pedagogerna

Bakgrundsinformation

Ålder, kön, utbildning, arbetserfarenhet

Tema 1- Värdegrundsarbete

Beskriv kortfattat värdegrundsarbetet på din avdelning?

Hur arbetar du med värdegrundsfrågor?

Tema 2- Regler

Har ni regler på avdelningen kring hur man ska vara mot varandra?

Om det finns, vilka och hur har dessa bestämts? Hur uppfattar du att dessa regler följs i barngruppen.

Vad är dina tankar kring uttrycket ”alla får vara med”?

Tema 3- Barnens lek

Hur uppfattar du klimatet i din barngrupp?

Kan du beskriva hur barnen på din avdelning gör för att få tillgång till lek?

Hur agerar barnen om de inte får vara med och leka?

Hur hanterar du konflikter som uppstår vid lek?